

Knut Kjeldstadli¹

Staten i framtida

Jeg er blitt bedt om å si noe om hva slags stat en kan se for seg i framtida. Jeg må innrømme at jeg sa ja i et anfall av optimisme – og lurte på hvordan dette skal gå. «Det er vanskelig t at spå, navnli om fremtiden», som den danske humoristen Storm P. påpekte. Så hva gjør en da? For å se fram må en kanskje se tilbake. Som Venstres mangeårige statsminister Gunnar Knudsen sa: «ja, naar man skal bedømme Fremtiden tror jeg man gjør klogest i at se til Fortiden, i hvert Fald er det det eneste Utgangspunktet man har». Derfor vil jeg først snakke fortid, for så å prøve å si noe om framtida.

Så - hva slags statsformer har vi da hatt?

Den liberale staten og sosialhjelpstaten

Om vi sier at *eneveldet* varte til 1814, kom så en *liberal* stat, en mer tilbaketrukket stat. Den var liberal på det viset at den sikret friheter og rettigheter. Den sa for eksempel sa nei til krav om pass, det høvde ikke for et sivilisert samfunn sa en på Stortinget i 1860. Men den var også liberal på det viset at denne staten ga liten beskyttelse i arbeidslivet. I 1885 fikk en arbeider ved Thronhjems mek. Verksted sparken fordi han samlet inn midler til andre arbeidere som var i streik. Da avisa Arbeideren henvendte seg om saka, fikk den beskjed om at dette «var en Administrationssag i et privat Værksted». Ideologien var at bedriften var privat, som hjemmet til eieren; da hadde verken det offentlige eller fagbevegelsen noen plass der.

Den liberale statens, *laissez faire*-statens hovedtanke var forsørgelse som eget ansvar, for individet eller familien. Bistand var unntaket. Vilåret for å få hjelp var strengt, omfanget av mottakere tilsvarende beskjedent. I 1863 var fattigunderstøttete fire prosent av befolkningen – i 1995 fikk hver tredje innbygger permanent eller midlertidig hjelp fra folketrygden.

Almissen, mest ytt i *naturalia*, mer eller mindre vilkårlig, gitt personlig eller via kirken, var den liberale statens ene hovedform for å løse fattigdomsproblemet. Den neste var legd, den fattige gikk på rundgang eller ble satt bort etter en lisitasjon, en omvendt auksjon, der den vant som tok den fattige billigst. Den tredje hovedformen var institusjoner som arbeidshuset, med pliktig arbeid som vilkår for underhold.

¹ Innlegg på NTL-konferansen Produktivitet og kvalitet i staten 13. mars 2015 på Sørmarka

Sosialhjelpstaten

Fra om lag 1880 til 1920 var den liberale staten erstattet av et system kalt sosialstat, eller mer presist og avgrenset, med historikeren Anne Lise Seips ord – *sosialhjelpstaten*.² Den private veldedighet varte ved, som når baronesse Wedel Jarlsberg i 1908 mente at de fattige trengtes for at vi skulle få utøve vår kristne nestekjærlighet. Men det offentlige gikk inn et mer omfattende ansvar enn før.

Sosialhjelpstatens *kjennetegn* var

- 1) organisatorisk et privat-offentlig blandingsystem, med stor plass for private organisasjoner,
- 2) en målgruppe, et klientell som kun omfattet de svakeste eller en viss avgrenset gruppe, slik den første sjukeforsikring var avgrenset til fabrikkarbeidere (sjekk),
- 3) behovsprøving som grunnlag for å gi ytelsen, og
- 4) et forholdsvis beskjedent nivå på ytelsene.

Sosialstatens *ideologi* var å understreke egenansvaret, for eksempel slik at en ved trygder gikk inn for å finansiere dem etter et forsikringsprinsipp, der trygdenyteren sjøl helt eller delvis betalte. Trygd var da sjølhjelp. Mot forsikringsprinsippet stod et skatteprinsipp, som innebar en overføring fra dem som hadde midler til dem som nøt godt av trygden. Et blandet prinsipp var også aktuelt, en hjelp til sjølhjelp. For dem som ikke maktet dette, var det avgjørende om en var en verdig trengende. Verdig var den som - av uførhet eller andre grunner – ikke kunne forsørge seg sjøl, og de som ville og kunne arbeide, men ikke fikk arbeid. Et begrep om arbeidsløshet som skilt fra latskap ble utviklet.

Hvilke *interesser* lå så under sosialhjelpstaten? Grovt sagt kan vi skille mellom en samfunnskonserverende, sosialkonservativ tilnærming og en samfunnsmodifiserende, sosialliberal interesse. Det sosialkonservative prosjektet var sosialpasifiserende, ulike ytelser skulle dempe problemene og spenningene i den voksende industrikapitalismen. Pariserkommunen i 1871 satte et støkk i eliter og herskende klasse. I motsetning til den tidligere tids fattige var den nye arbeiderklassen handlefør og potensielt en samfunnsmessig og politisk trussel. Klassen måtte integreres; dette var ”arbeiderspørsmålet”. Opphavet her er som kjent Bismarcks Tyskland. Det sosialliberale prosjektet ser samfunnet mer som bestående av flere parter som alle skal ha plass, og der deres strid må foregå innafør samfunnshelheten. Det innebærer at staten, som bærer av det hele, dels kan intervensjonere i konflikten arbeid og

² Anne-Lise Seip: Sosialhjelpstaten blir til. Norsk sosialpolitikk 1740-1920, Oslo 1984

kapital, dels kan gripe inn til fordel for grupper som står særlig svakt. Tradisjonen er her britisk fabrikklovgivning, som la vekt på at arbeidskraft var en ressurs som måtte vernes..

Fordisme og korporatisme

Overgangen til en sosialhjelpstat og seinere velferdsstat kan også kalles en overgang fra en uorganisert kapitalisme til en organisert kapitalisme – der både staten og partene i arbeidslivet var trukket inn. Hva menes med at kapitalismen er organisert?

For det første har en lagt vekt på måten produksjonen og arbeidet var ordnet på i denne fasen. Den har vært kalt *fordisme* – etter Henry Ford og hans bruk samlebånd. Under fordisme var industrien preget av masseproduksjon, lange serier eller mengdeprodukter, som prosessindustrien leverte. Standard skofabrikk var ment som et honnørnavn; dette var «standardarbeiderens store tid». Foruten å være innsatsfaktorer i ny industri, gikk produktene også til masseforbruk. ”Skreddersøm” av produkter var mindre vanlig. Dette systemet var lenge stabilt. Ansatte kunne vente seg fast arbeid, med heltids ansettelse, ja mange arbeidet i samme bedrift livet ut. Det ga trygghet – en hovedsak som for dem som lever av å selge arbeidskrafta si. Tryggheten kom også via statlig engasjement og inngrep i arbeidslivet. Sikkerheten også ved utbyggingen av velferdskommuner og velferdsstat, som var økonomisk mulig på grunn av veksten i næringslivet.

Den norske utformingen av dette fordistiske systemet innebar også et samarbeid mellom representanter for offentlige myndigheter på kommune-, fylkes- og statsplan og en forholdsvis sterk fagbevegelse, og ledelse og eiere - mellom stat, arbeid og kapital. Noen snakker om tre parts-systemet, andre kaller dette korporatisme, at organisasjonene er trukket inn i statsapparatet. Men det legges til at er en samfunnskorporatisme der tildrivnet til samarbeidet har kommet nedenfra. Organisasjonene har etterspurt statlig engasjement – motsatt en statskorporatisme der initiativet og impulsene går ovenfra og nedad, slik det gjorde i den korporatismen som fascismen stod for.

Under den organiserte kapitalismen, fordismen, gikk altså staten aktivt inn både i det økonomiske feltet, regulering i arbeidslivet. Det gjaldt for eksempel opprettelsen av Arbeidsretten i 1915, meklingsmannssystemet, bruken av tvungen voldgift mm. Og det gjaldt fabrikktilsynsloven seinere oppfølgerne arbeidervern- og arbeidsmiljølovene.

Staten gikk også inn i sosial sfære, i sosiale sider av livet. I mellomkrigstida vokste så velferdsstaten fram. Perioden kan en datere fra 1935, eller kanskje 1945. Noen vil si at den toppet seg rundt 1980, men at den ikke er nedbygd, men ombygd seinere. Andre vil hevde at et nytt system kan stå på terskelen, en uenighet jeg vil komme tilbake til.

Velferdsstaten

Hva karakteriserer da velferdsstaten? Følgende kjennetegn synes viktige:

1) Organisatorisk har det offentlige et grunnleggende ansvar for og en høy andel i å sikre innbyggerne sosial trygghet. Et innslag av frivillige organisasjoner finnes, men tyngdepunktet er et annet enn under sosialhjelpstaten, dette er et offentlig-privat system.

2) Målgruppa er i prinsippet alle. Dette er ikke et behovsprøvd, men et rettighetsbasert system.

3) Men når en kaller det et universelt system, må rettighetsgrunnlaget presiseres. Noen ytelser, som barnetrygd, gis til alle. Men andre ytelser hviler på en rett som er opparbeidet ut fra et arbeidsforhold – som arbeidsløshetsstrygd og store deler av pensjonen. (AH)

4) Nivået på ytelsene er høyere enn under sosialhjelpstaten.

5) Dette er en forsikringsordning der jeg betaler én samlet avgift via skatten; jeg betaler fordi jeg kan komme til å trenge ytelsene, ikke nødvendigvis fordi jeg trenger dem nå. Det dreier seg om en omfordeling langs en vannrett akse, til den som for eksempel er sjuk.

6) Velferdsstaten bygger også på en viss loddrett omfordeling; de som er fattige skal også med. Men omfordelingen skjer først og fremst fra det store flertallet; ikke ved at de rikeste betaler spesielt mye.

Velferdsstatens *ideologi*, begrunnelse har vært sammensatt.

1) Det *offentlige ansvaret* har dels vært begrunnet med moral, at alle skal med, dels med effektivitet; gjennom skatten betaler jeg en billig engangsforsikring.

2) *Rettighetstenkingen* har som én grunn at folk skal kunne rette ryggen, slippe å stå med lua i handa.

3) *Universalismen*, at alle skal behandles likt, fjerner stigma. Når alle måtte dusje i skolene i Oslo på 1950-tallet, var det fordi at dusjing bare for dem som strengt tatt trengte det, ville være nedverdiggende.

4) Det nokså *ambisiøse nivået* har vært begrunnet i en vilje til å sikre folkehelse, for helsas egen del, men også fordi en slik sparte sjukekostnader og fordi en sikret reproduksjon av en arbeidsfør, produktiv befolkning .

5) *Omfordelingen* har delvis vært begrunnet finansielt, men i nyeste tid har også den dokumenterte innsikt kommet at egalitære samfunn også er gode samfunn å leve i, med færre sosiale og sosialpsykologiske problemer. ³ Over et visst nivå er det likheten mer enn høyden på inntektene som spiller en rolle.

³ Richard Wilkinson og Kate Pickett: The Spirit Level. Why Equality is Better for Everyone, 2010

Det jeg nå har snakket om er velferdsstat som sosialpolitikk. Men det går også å forstå omfanget i en meget vid forstand, i nærheten av det som iblant kalles en norsk eller nordisk modell. I en *utvidet* forstand kan en se velferdsstaten som en fase i kapitalismen. Velferdsstaten omfatter da altså:

**sosialpolitikk*, dvs. kollektive forsikringsordninger, altså trygghet, allmenn velferdstjenester (helse, omsorg, utdanning) og sosiale støtteordninger (sosialhjelp, bostøtte),

Men den rommer også andre sfærer av livet

* *familiepolitikk* (kjønnslikestilling)

* og ikke minst *inntektspolitikk* (sikre alle et minimum og en viss, svak fordeling og

* *arbeidmarkedspolitik* (*full sysselsetting*) og *endelig*

* *arbeidslivspolitik*.

Viktige sektorer har vært unndratt markedet. Historisk har velferdsstaten også omfattet slik som bolig og husholdningsstrøm. Kapitalen og markedsøkonomien har vært, om ikke tøylet, så dempet av statlige reguleringer, blant annet konsesjonslover, etablerings- og kredittkontroll og kontroll med kapitalbevegelser.

Hvilke *interesser* har ligget under velferdsstaten? En første teori er at velferdsstaten var et resultat av arbeiderklassens kamp. Gjennom oppbyggingen av sterke faglige organisasjoner og gjennom sosialdemokratiets kamp for politisk innflytelse ble det bygd opp en makt mot borgerskap og arbeidsherrer. Ingen av de to klassene seiret fullt ut, velferdsstaten var resultatet av et klassekompromiss der begge parter gav og tok fra 1930-tallet og framover.

Det er mye riktig i teorien, ikke minst om vi sier at et visst maktforhold mellom samfunnsklassene er en avgjørende forutsetning for en velferdsstat. Men teorien gjør ikke fullt ut greie for oppkomsten. Tanken om en velferdsstat var ikke arbeiderklassen alene om. Det er sagt at Arbeiderpartiet fra regjeringdanningen og videre hadde ”Venstres meningers mot”, at det gjennomførte det Venstre hadde tenkt på. – Det var altså den gangen Venstre var et sosialt parti. Velferdsstaten gikk i andre land tilbake på liknende sosialliberale partier – med variasjoner. At disse partiene og de deler av befolkningene de representerte, middelklassen og delvis bøndene, var med, var og er riktig. Når flertallet i folket ble inkludert, kunne en sette gjennom det universelle prinsippet. At velferdsstaten virkelig yter noe til alle, er viktig, fordi ellers vil de som har ressurser, trekke seg ut og finne private løsninger på egen hånd. Så lenge ordningen innbefatter folk oppover i klassestrukturen, kan maktfolk og beslutningsfattere være interessert i å gjøre ordningene gode, ja bedre. Det var dette som for tre generasjoner siden avskaffet privatskolene. Fra en situasjon der to av fem elever i Oslo gikk på privat skole

rundt 1900, kom en folkeskole for alle, dit også borgerlige politikere sendt barna sine – og derfor hadde egeninteresse i å forbedre.

Lønnstakerne og spesielt arbeiderklassen har en annen interesse – at velferdsstaten også skal inkludere nedover – til dem som har dårlig råd, til folk som er fattige. Ordninger for alle har vært et hinder mot at det har blitt skapt en stor underklasse, koplet ut av økonomien, en stor klasse uten midler og makt. Å hindre dette har hvilt på solidaritet, forstått som en opplyst egen interesse fra vanlige lønnstakere, fordi en fattig underklasse ville legge press på lønner og rettigheter. Den tryggheten velferdsstaten har gitt, har sikret arbeiderklassen bedre kampvilkår. Sikkerheten har gjort at den ikke har latt seg presse til sosial dumping, å ta hva som helst av lønn, arbeidsvilkår og kontraktsforhold.

Jeg vil legge til at velferdsstaten også har vært i en opplyst egeninteresse for middelklassen som ikke hadde denne konkurransen på arbeidsmarkedet, men som får et dårligere liv om fattigdom, problemer, utrygghet, kriminalitet omgir også dem. Slik sett er de også tjent av en høy grad av økonomisk og sosial likhet.. Og delvis derfor har jo også velferdsorienterte kvinneorganisasjoner og velferdens profesjoner vært viktige aktører.

Fra fordisme til «fleksibel spesialisering»

Jeg har her prøvd å tegne bildet av en organisert kapitalisme – som fra én vinkel sett kan kalles fordisme, fra en annen vinkel kan kalles velferdsstat. Denne organiserte kapitalismen rådde grunnen i tiåra etter andre verdenskrig, som jo også er kalt «sosialdemokratiets tidsalder». Dette var en lang, stabil periode, med industrikapitalismen som den sentrale næringssektoren. Men det en ikke så før noe seinere, var at dette stabile systemet hadde nådd et klimaks på 1970-tallet. Industriusselsettingen toppet seg i 1973. Strukturrasjonalisering og nedlegginger tok etter hvert en rekke hjørnesteinsbedrifter. Fortjenestemarginene i vareproduserende sektor sank. Fordisme ble etter hvert etterfulgt av en annen måte å organisere produksjonen, gjerne kalt etter-fordisme, postfordisme, eller fleksibel spesialisering. Og fra 1980-tallet økte den borgerlig kritikken av velferdsaten.

I denne desorganiseringen spilte altså arbeidslivet en sentral rolle.

Hva er da fleksibel spesialisering, eller etter-fordisme?

Dette er en type bedrifter som driver med skreddersøm, en spesialisert og kundetilpasset produksjon, gjerne teknologisk avanserte nisjeprodukter – motsatt fordismens standardiserte produkter. Parallelt skjedde en «fleksibilisering»; funksjoner som tidligere ble utført av ansatte i bedriften, ble outsourcet, spaltet ut og omorganisert som små, formelt sjølstendige, men avhengige selskaper. De kunne raskt kaste seg rundt hvor andre produkter

etterspørres. De store arbeidsplassene forsvant – en mer oppsplittet arbeiderklasse var resultatet.

Dessuten kom det gamle trygge, stabile systemet ut i kriser, sterkt internasjonalt, men til dels også i Norge. Det var ganske sterke tilbakeslag på 1970-tallet, og ledighetstall i Norge opp i seks prosent på 1990-tallet. Og ledigheten steig med den foreløpig største smellen internasjonalt under finanskrisa i 2008-2009.

Hvorfor kom finanskrisa?

La oss prøve en forklaring, bit for bit:

- 1) Fra 1970-tallet kom fallende fortjeneste i realøkonomi, på grunn av overinvestering, overakkumulasjon. Det var vanskelig for kapitalen å finne utganger, altså lønnsomme objekter å investere i. Markedet for masseprodukter var delvis uttømt.
- 2) Arbeiderlønninger i USA stagnerte. **Reallønna gikk ned** 20% for halvparten av familier i USA inn i 1990-åra.
- 3) Kapitalen flyttet fra produksjon til spekulasjon, til finanskapital. Den gamle industrikapitalismen satset på langsiktige investeringer. Men denne gikk tilbake. Kapitalen orienterte seg mot korttidsinvesteringer. Dessuten prioriterte den såkalt aksjeeierverdi (*share holder value*) framfor verdi for alle involverte (*stake holder value*). Det ble, om en vil, en mer rovdyrpreget kapitalisme.
- 4) Ved fallende reallønn ble svaret å gi kreditt til forbrukere. En skjøv betalingsproblemet foran seg, trakk vekslere på framtida. Tilsynelatende hjalp en folk med å gi banklån slik at de kunne for eksempel kjøpe hus. Men denne kreditten ble en gjeldsfelle for vanlige amerikanere.
- 5) Krisa i USA spilte over i Europa og andre OECD-land.
- 6) Europeiske banker hadde lånt i USA. Nå ble det bankkrise.
- 7) Staten gikk inn for å redde bankene. Og for å få råd til dette, ble statsbudsjettene kuttet – sjøl om det altså ikke var dette som var rota til problemet.

Så vil jeg legge til at når det først var krise, ble det skapt nye strukturer. Kriser blir brukt bevisst til å banke gjennom ordninger. Kriser førte til en mer brutal kapitalisme,

Utganger for vekst

Når situasjonen er som på 1970-tallet, at fortjenestene synker, at den fordristiske masseproduksjonen ikke funker – for det er grenser for hvor mange elektriske tannbørster vi

trenger – hvor kan da kapitalen finne utganger for vekst? For den må vokse, ellers rårer den ut i krise.⁴ Om den må vokse, hvor er da mulighetene, utgangene?

1) Foretakene kan finne produkter det *er* etterspørsel etter, enten ved at det vokser fram en ny teknologi med vekstmonn (som informasjonsteknologi og bioteknologi) eller ved nisjeproduksjon. Gjenindustrialisering i skjer jo i noen grad, det finnes en del bedrifter bygd på smartteknologi, Teknologiske innovasjoner kan gir et forsprang til den fornyende bedriften inntil teknologien spres slik at den blir innhentet av andre. Innovasjonene kan være arbeidssparende. Så industrien er ikke død. Men vi kan ikke regne industri som en stor sysselsetter, sjøl om den kan være viktig som valutainntjener.

2) En kan skyve problemet ut i framtida ved finanskapitalvekst. En selger også såkalte derivater, verdipapirer avledet av andre typer verdipapirer. Det gjelder for eksempel opsjoner, kjøpe rett til å kjøpe aksje en gang i framtida.

3) Kapitalen kan gå inn i markeder i andre land, noen ganger ved å presse fram en åpning. Det er et press for å bygge ned toll, press for full frihandel – via WTO og handelsavtaler som TTIP og TISA.. Det kan skje mellom økonomisk utviklede land, som OECD-medlemmer. Men det kan også skje i Sør ved det Karl Marx kaller «primitiv akkumulasjon», det vil si mer eller mindre som rov. I den siste tid er det på nytt materielle ressurser som står i fokus i imperialismen, som når matjord i Sør tilegnes for å produsere biobrennstoff for Nord.

4) Næringslivet søker å gå inn i sider av livene våre der kjøp og salg ikke før gjaldt. Det rykker inn i sfærer i menneskers liv som tidligere ikke har vært organisert på markedsbasis. Ta mat. Før lagde mor middag fra bunnen. Nå går det i ferdige retter eller i at et firma leverer en ukes matforbruk på døra. Noe mer markedifisert – eg så et firma som levde av å handle iulegaver for dem som ikke hadde tid til å handle sjøl.

5) Som en femte utgang - og viktigst for NTL – er denne: Kapitalen søker å åpne felt som tidligere ikke har vært gjort til varer, som deler av kunstfeltet Men først og fremst går kapitalen inn i fellesskaporganiserte deler av økonomi og samfunn Det er her i offentlige tjenester en kan vokse; i en økonomi som den norske utgjør tjenester om lag 70 prosent. Skal kapitalen ekspandere, blir slikt som skole, barnehage, helse, sosialomsorg, et åpenbart felt å satse - altså kjerneoppgavene i velferdsstaten.

⁴ Enklest forklares dette med konkurransen i en kapitalistisk økonomi; at foretakene må bli større for å overleve.

Nyliberalisme

Denne politikken blir ofte assosiert med nyliberalisme. Men hva er det egentlig?

Merkelappen er anvendt for å betegne flere ulike saksforhold. Skal en diskutere betydningen av nyliberalisme, må en klarlegge hva en sikter til. Og hvis en mener det er en samfunnstype er det klart mye tyngre å bekjempe enn om en ser det som en valgt politikk blant flere.

1) Samfunnstype? Nyliberalismen oppfattes av noen som en egen samfunnstype. Den ses da som kjennetegnet av markedets forrang og økonomiens gjennomtrenging av de øvrige feltene i samfunnet. Men problemene med denne diagnosen er flere: Den undervurderer det kapitalistiske markedets kraft i det samfunnet som fantes *før* nyliberalismen slo gjennom. Det er vel ennå heller ikke sant alt i liv og samfunn er styrt av markedsrelasjoner?

2. En ny fase i kapitalismen? Flere har sett nyliberalisme, ikke som en ny samfunnstype, men som en ny fase i kapitalismen. Dette forslaget har noe for seg. Men det går også an å si at nyliberalismen i utgangspunktet er et politisk og ideologisk *svar* på trekk i kapitalismen i denne fasen. Det er i alle fall nødvendig å ha med denne større historisk-økonomiske ramma, slik at vi unngår å se nyliberalisme *utelukkende* som ideer, som et politisk-filosofisk begrep.

3. En særegen politikk? Nyliberalisme kan videre ses som *ett* politisk svar på fasen med en ny uorganisert kapitalisme - det dominerende, men likevel ikke enerådende svaret. Med politikk menes her både tenkemåte, program og - i varierende grad fra land til land også et realisert program, som virkelighet. Personlig synes jeg dette er den mest opplysende bruksmåten av ordet "nyliberalisme".

Et viktig poeng her er at nyliberalister i sin teori er mot statsintervensjon, men samtidig *de facto* er for en stat som legger til rette for kapitalvirksomhet. På kapitalens premisser ønsker de en handlekraftig, ja autoritær stat for å oppnå målet – å ha tilgang til markeder og også å skape markeder via aktiv privatisering. Staten som utøver av makt er også ønsket av nyliberale, ikke minst for å skjære ned den sosiale sida av staten, det som sikrer befolkningens reproduksjon.

Blant elementene i den nyliberale politikken er:

Deregulering av økonomiske transaksjoner innen nasjonale grenser og internasjonalt. Kimene til nyliberalismen kom i Norge på 1980-tallet. Det startet med frislipp av internasjonale valutabevegelser, av kredittvolum og av rentesatser.

Frihandel – også overfor land i Sør som kunne sterkt trenge å verne om eget framvoksende næringsliv.

Privatisering - med mellomformer som ASifisering av offentlige selskaper.

Kommersialisering og omgjøring til varer i nye områder som tidligere var organisert fellesskapet. Ett eksempel er at de høyere utdanningsinstitusjonene tar seg betalt for studieplasser, med økende avgifter.

Nedbygging av offentlig sektor for tre formål: å kutte kostnader, å overføre arbeidskraft til andre, private områder, og for å skape lønnsomme sektorer der en kan gå inn, investere og tjene.

Svekking av kollektiver som kan gjøre motstand. Ikke minst gjelder det mer eller mindre åpne angrep på fagforeninger, Men det kan også rettes angrep mot profesjoner, som har vært styrt av faglige idealer, ikke bare markedsorientering.

Overføring av avgjørelser av politiske beslutninger til å bli juridiske spørsmål. Det skjer en rettsliggjøring. Dette må her ikke forstås slik at rettigheter vokser fram som motstykket til vilkårlighet. Økt markedsorientering betyr ikke større «frihet» for individene, at folk blir mer lykkelig og bekymringsløse. Men juridifiseringen avspeiler at mengden av økonomiske transaksjoner har økt, og at nye typer transaksjoner er kommet til. Den økte aktivitetene kaller på nye rettslige former, slik at utvekslingen kan skje så friksjonsfritt som råd. Liberaliseringen forutsetter en regulering.

Uansett – om en ser nyliberalisme som samfunnsform, som fase i kapitalismen, eller som en form for politikk og ideologi, så er det viktig å holde fast på at det her er systemtvang - tvang til vekst og tvang til å finne lønnsomme utveier. Denne tvangen er ikke absolutt som en naturlov, den kan møtes ved sterk tankemessig, politisk og sosialmobilisering. Men det er en djup drift i trenden - den kan ikke vilkårlig knipses vek.

Og i tillegg kommer jo egeninteressen – ønsker i eliten om å tjene godt. Dette er en sterkt undervurdert forklaring bak privatisering – at ledelsen i tidligere offentlige stater som Televerket fikk store gevinster ved privatisering - aksjer, opsjoner, høytlønn, bonus, frynsegode . Og la meg legge til konsulentselskapenes interesser.

Kombinasjonen av strukturelt press og ønsket om å sko seg, er altså ikke bare er en borgerlig ideolgi, ikke bare en tilfeldig politikk i partiet Høyre, ikke bare det AKP på 70-tallet ”gjerne iddeer og fluer i hue”. Det er et objektivt press og det er sterke private og personlige interesser ute og går. Striden vil bli lang og hard.

Hva kan være utviklingen framover?

Er vi på vei mot en ny, desorganisert kapitalisme? Er vi på vei tilbake – ikke til den liberale staten, men kanskje til sosialhjelpstaten- med sin vekt på private innslag og sitt skille mellom

verdige og uverdige tremngende? Det er grunn til å spørre fordi i mange forhold likner dagens situasjon mer situasjonen fra 1870 til 1914 enn på forholdene under fordismen på 1950- 60-tallet, under Gerhardsen-epoken. Det gjelder hvor viktig utenriksøkonomien er, det gjelder tendens til avregulert arbeidsliv og en synkende organisasjonsprosent. (En eventuell nedbygging av staten – med outsourcing og privatisering – vil også spille en rolle for NTL og andre forbund i offentlig sektor ved at medlemsgrunnlaget minsker.) Sjølsagt er forskjellene store mellom dagen i dag og 1800-tallet, men historien går noen ganger tilbake, ikke straight framover.

Hvordan kan det gå framover? Når er det slik at staten i et moderne samfunn har ekstremt mange funksjoner, mange oppgaver. Staten er ikke en enhet, organisert etter ett sett av verdier og måter å virke på, men rommer virksomheter fra den varsomste omsorg til den kaldeste bruk av makt og vold. Og så det er sagt, det er ikke sikkert at Norske Tjenestemannslag skal forsvare ethvert tiltak, fordi det er statlig. Vi ønsker for eksempel ikke overvåkingsstaten. Å beskrive det statlige mangfoldet i framtida er langt utenfor mine kunnskaper og evner. Men la meg feste meg ved noen trekk. La oss se dem sammen, reindyrke dem og trendsframskrive dem – det som i blant kalles scenarier.

Men et spørsmål som må besvares, er å tenke om nasjonalstaten,. Om nasjonen. Vil den bestå? Når det er besvart, kan vi diskutere hva slags stat.

Nasjonalstaten og nasjonale «varianter av kapitalismen»

Et første spørsmål er om nasjonalstaten vil fortsette slik vi kjenner den. Det er jo de som sier at på den ene sida er den for stor – vi må satse på nærhet, på de små og lokale enhetene. På den andre sida ses den som for liten – utfordringene – miljø, migrasjon, kapitalbevegelser - går over landegrenser, og må derfor løses på et overnasjonalt plan.

Spørsmålet henger sammen med en diskusjon som går blant samfunnsforskere –om det framover vil finnes ulike varianter av kapitalismen eller om tendensen er at land og økonomier blir likere. For tanken om særart teller ikke minst historiske tradisjoner.

Men på den andre sida virket sterke krefter i retning av enhetliggjøring. For det første er norsk økonomi i stor grad deltaker i et globalt marked Og kan en konkurrere bare på kvalitet og produktivitet? Ellers vil spørsmålet om nedslag i lønner og sosiale goder melde seg . jf r. Norwegian. Luftfarten kan bli et lærestykke. Hvis etterspørselen faller her – eller hvis norske varer og tjenester ikke kan omsettes, er problemene store. Hvis verdensøkonomien råker ut i djup krise, kan verdien av Oljefondet forsvinne. For det andre er også norsk økonomi involvert i institusjoner som har som dagsorden å bygge ned regulering og presse

fram frihandel, frihet og frislepp om lag som okseløpet i Pamplona, som spidder en del underveis. Det gjelder Verdens handelsorganisasjon WTO, Verdensbanken og Pengefondet, og EU og EØS. For det tredje fremmes en dominerende politikk og ideologi – nyliberalismen.

Vi er så vant til å tenke at Norge er annerledeslandet, og at Vesten er verden ellers sosialt og økonomisk overlegen. Og jo, det er forskjell. Grovt sagt er det i Sør 1/3 som har faste jobber, 2/3 er lausarbeidere, prekariat, som en del har begynt å kalle folk i slik stilling. I det globale Nord er forholdet omvendt, 1/3 er i prekariatet. Men det globale Sør er i Nord. Romania har i dag lavere reallønner enn Kina. I Tyskland er innslaget stort av *working poor*, folk som er fattige sjøl om de har jobb: For noen år siden streiket et privat postombæringsselskap for følgende krav: Vi krever å få solgt arbeidskrafta vår til halvparten av lovfestet minstelønn. Og forleden kunne avisene melde om norske bilvaskefirmaer som betalte rumenske arbeidere ned i 20 kroner.

Vi er så vant til å tenke at Norge er stabilt politisk sysrtem. Og jo – det er sant. Men vi kan ikke være blind for en truende europeisk mix av krise, demoraliserte sosialdemokratier, et svakt venstre, innvandring og høyre-radikale bevegelser. Noe av det farlige er tanken om at ”It can’t happen here”, som var tittel på en roman av den amerikanske forfatteren Sinclair Lewis fra 1935, som skildret hvordan en folkevalgt høyrepopulistisk president utviklet seg til diktator. Det er ikke fascisme som truer i Norge. Men vi sitter ikke i en skjermet glassklokke på toppen av kloden. Et aggressivt nyliberalt framstøt er mulig. Erna Solberg har nyss sendt ut noen prøveballonger – om omstilling mv.

Etter mitt syn er det – ja unnskyld – litt naiv tro på det som kalles ”den norske modellen”. Modellen har fått en litt religiøs status. Arbeidsgivere bebreides for å bryte med modellen, nesten som de er umoralske eller ”umusikalske” eller ikke skjønner sitt eget beste. Men det forutsetter jo at en deler verdier og interesser. Og er det slik? Jeg synes det er vanskelig å forstå arbeidsgivernes, næringsorganisasjonenes og storkapitalens strategier – hva er de ute etter på et mer overordnet plan, på noe sikt.

Men vi bør ha en kritisk distanse:

1) Det norske trepartssystemet kan som nevnt også kalles også korporatisme. At organisasjoner for næringsliv og arbeidstakere deltar i utvalg og råd i statsforvaltningen, gir nok organisasjonene høve til å være med på å legg premisser for politikk. Men det betyr også at toppene samsnakkes og at deres syn, statens syn – formidles nedover – til medlemmene. De bindes til systemet. Også der de kanskje burde ha budt motstand.

2) Samtidig har mange, de fleste, ingen muligheter til å øve noen innflytelse,. Det eksisterer ingen ”norsk modell” på mange golv, noe treparts-system for en som er på kasse og lager i varehandel.

3) For det tredje – det som har vært forutsetningen for modellen har ikke vært noen musikalsk samklang, noen samarbeidsånd. Det har vært makt – fagbevegelsen styrke. Uten makt vil impulsene bare gå ovenfra og ned. Historikere Jens Arup Seip har sagt at lojalitet er et bånd mellom ledelse og medlemmer, som ledelsen har i hånden og medlemmer rundt halsen.⁵ Og uten makt vil det være slik.

4) For det fjerde – om det noen kaller ”norsk modell” gjør det bra, skyldes det ikke bare noen slags overlegenhet – men også flaks, hvordan norsk økonomi er plassert i den internasjonale arbeidsdelingen. Vi er oljesmurte og vi har hatt en statsminister – Stoltenberg – som i Adserbadsjans oljefelt uttalte at her ligger vår alderspensjon.

Scenario 1: Nattvekkerstaten?

Men la meg da presse sammen noen trekk til to ulike scenarier, to venstrehåndsskisser av framtida.

Det første kan kalles Tilbake til nattvekkerstaten. Uttrykket betegner jo en stat som begrenser seg til å passe på ro og orden, slikk nattvekkerne gikk rundt nattestid i de gamle byene. Dette er da stater som overlater til private, til markedet en rekke andre oppgaver – men beholder kontroll, overvåking, rapportering mv.

Under en ny nattvekkerstat vil sosiale ytelser og rettigheter av ulik art kunne skrumpe inn. Jeg tror ikke at en vil vende helt tilbake til 1800-tallets liberale stat. Men en ny sosialhjelpstat kan være aktuell. Vi kan registrere kritikkk og angrep på velferdsstaten langs ulike linjer: Regelmessig dukker opp en debatt om folks angivelige latskap hver gang det er økonomisk vanskelige tider. I mellomkrigstida kom beskyldninger om misbruk av fattighjelp, etter å ha vært vekke i mange år fram til 1920-krisa. Og når er vi inne i en ny runde.

En sterk tankeklynge omkring økonomiske incentiver fortettet seg i daværende arbeids- og inkluderingsminister Hansens utsagn om at folk nå måtte ”stå opp om morran” for å gå på arbeidstiltak. Diagnosen er at folk som ikke er i arbeid, men på trygd, har det for godt.

Utpekingen av klienten som ansvarlig, er uttrykk for en ny eller ny gammel individualiserende ideologi. Prinsippet fordeling etter innsats er på frammarsj framfor

⁵ Jens Arup Seip: Fra embetsmannsstat til ettpartistat, 1963

omfordeling av inntekt gjennom velferdsordningene.. Sjanselighet framholdes foran resultatlikhe. Hvor sterke er tegnene til angrep på velferdsstat?

Forsker er uenig. Men en del snakker om at en i Europa allerede har en ny type stat som vi i Norge *er* på vei mot, eller *kan* være på vei, mot.

Blant de trekkene som nevnes, er da:

1) I organiseringen er nok det offentlige fortsatt den som betaler, men tjenester kjøpes mer privat.

2) Videre går trenden vekk fra universelle ordninger til behovsprøving, som selges inn under nye kodeord som ”målretting, skreddersøm, treffsikkerhet”..

3) Et tredje trekk er at de som har råd, i økende grad kjøper seg ordninger for livets risikosituasjoner i tillegg til og utenom det offentlige. Selskaper skal ordne med pensjoner for ansatte i forsikringsselskaper, Den Norske Bank gikk for en tid tilbake ut og tilbød helseforsikring

4) Velferdsstatens omfordelende virkning er svekket, dramatisk i Europa, merkbart også i Norge. Det er både flere fattige også blant mennesker som har en jobb, *working poor*, og det er økte inntektsforskjeller. For et par år siden var situasjonen slik at de fattigste 20 prosentene I Norge hadde kunnet doblet sin inntekt om de ti prosent rikeste hadde samme andel av inntektene som de hadde i 1995.

Viser disse endringene og ideologiene om velferdsstaten til *interesser*? Ja, delvis, tror jeg, og med potensielt stor virkninger for velferdsstaten. Vi er vitne til det som er kalt elitenes opprør, en sosial revansje fra toppen i samfunnet, at en del av dem har sagt opp samfunnskontrakten, trekker seg ut av samkvem og forpliktelser. Økonomiske landssvikere – eufemistisk kalt skatteflyktninger – er ett eksempel. Praksisen med å sende barn i eksklusive privatskoler er et annet. Åpenbart velstående selskaper og personer som er nullskatteyttere, er et tredje eksempel. Elitenes opprør representerer i seg sjøl et problem, jfr. hva en omfordeling kunne ha gitt.

Men enda viktigere er om eliten blir modell, om slike tenkemåter sprer seg i øvre og midlere middelklasse, om de begynner å telle på knappene. Som avskaffingen av privatskolene føre til en spiral oppover, kan en nå være inne i en motsatt spiral nedover. Da vil flere si noe slikt som at vi i prinsippet er for allmennskolen, men at de må sikre sine barn den beste skolegang, og når den koster, så er det ikke rimelig at vi skal bidra like mye til allmennskolen. Så risikerer vi at de som blir igjen i en skole i kvalitetsmessig tilbakegang, er barn til vanlige lønnstakere og innvandrere.

Nattvekterstat - 2

Foruten angrepene på velferdsstat kommer som trekk to *privatisering* og *outsourcing* – først ASifisering, så salg. Her har etter mitt syn også deler av arbeiderbevegelsen bitt på den tanken at det ikke spiller noen rolle om en bedrift er eid av privat eller av fellesskapet.

Arbeiderpartiets næringspolitikere har vært som Deng Tsiao Peng eller som Tony Blair og sagt: Fargen på katta spiller ikke rolle, bare den fanger mus. Offentlig eiendom er bare et praktisk spørsmål. Men – velferd – er ikke spørsmål om rottefangere:

- 1) Offentlige løsninger er ofte mer effektive. Jernbanen er et første klasses eksempel.
- 2) Videre er det offentlige bedre arbeidsgivere fordi de av politiske grunner er mer lydhøre for innspille og for press fra arbeidstakerne. Snakket om ”profesjonell ledelse ” er jo stort sett at ledelsen sier at vi vil gjøre som vi vil.
- 3) Det er ikke uvesentlig for fagbevegelsen om overskuddet bygger opp en privat formue eller går til staten, til fellesskapet. USA er kroneksempel på hvordan privat kapital pøses ut for politiske formål. Vi ser det også i Norge – når Odd Reitan kan putte sine tanker inn i to permer ogå har makt til å få til at denne primitive boka stilles ut ved kassa på butikker han eier, også på offentlige flyplasser.
- 4) Det er helt urimelig om privatkapitalister kan tappe midler fra statskassa, slik det skjer underhånden på privatskoler og i private barnehager. Den italiensk-britiske økonomen Mariana Mazzucato, poengterte på den siste Manifest-konferansen, at det var en myte at innovasjon kom primært fra private. Tvert imot har statlig risikokapital og statlig finansiert forskning vært avgjørende i starten i en rekke suksessrike foretak –i masseproduksjon fly, IT, internett, i-phone, nanoteknologi. Ikke minst i en overgang til grønn økonomi vil statlig risikokapital være avgjørende. Men da skal også det offentlige ha igjen når det blir kommersielt vellykt – vi skal ikke ”sosialisere risikoen og privatisere fortjenesten”.

Nattvekterstat - 3

Nattvekterstat betyr nedbygging av deler av offentlig virksomhet – uten at det blir så drastisk som vi nå ser i Hellas. En mulig effekter er at arbeidsplasser for kvinner forsvinner – det er jo først og fremst de som har gått inn i ”velferdsstatens yrker” – og kan se seg sendt til kjøkkenet igjen.

Det siste, fjerde trekket i dette dystre scenariet, er at noen deler av staten vil vokse – som ulike kontrollinstanser – som NOKUT, som er blitt et slags overhus i norsk utdanningsverden. Kontroll og rapportering over alt og ja, overvåking. Fengselsvesenet kan

bli vekstbransje, slik det jo er en industri i USA. En drivkraft er angst for terror, en annen kan være ønske om å kontrollere borgerne. Det blir vel ikke det Rudolf Nilsen katet ”borgerskapets råtne fortidsstat”. Men vi kan få et formelt demokrati som reelt er et slags nyevelde. Et slikt scenario er ikke bare science fiction. Og kanskje vil det komme ikke via det offentlige, men via offentlig/private sikkerhetselskaper, som i noen land nærmest er private hærstyrker, som Blackwater.

Det en kan undres på er hvorfor motstanden mot nyberalisme ikke har vært sterkere. Er vi alle blitt dominert av denne ideologien? Er det fravær av andre løsninger og modeller?. Er den sosiale og økonomiske krisa ikke djup nok? De som er arbeidsløse eller i marginalt, sårbart arbeid, er trass alt et mindretall. Er det endringer i våre liv som faktisk har gjort oss faktisk mindre avhengig av kollektive løsninger?

Slik kan en spørre. Mottanken er at vi er inne i en lang reformativ fase, at blant dem som har vært berørt nyliberalismen, foregår det en motstand, at de er i ferd med å regrupperes.

Det peker fram mot et annet scenario, la oss kalle det:

En ny velferdsstat

I en slik framtidig velferdsstat skulle vi ønske en annen *arbeidsgiverpolitikk*

Det borgerlige kommunestyret i Oslo før andre verdenskrig insisterte på at nødsarbeid, skulle betales dårligere enn ordinært arbeid. Nødsarbeiderne sendte en rekke deputasjoner. Men vanlig takst ble først vedtatt i 1937; da hadde Arbeiderpartiet makta. Nå har flertallet i Trondheim kommune varslet at det ikke vil bruke mulighetene for lausslipp av arbeidstid og midlertidige ansettelser som en ny Arbeidsmiljølov kan åpne for. Samtidig har andre DNA-politikere uttalt seg nølende, ja negativt. Det spiller altså faktisk en rolle hvilket flertall som rår, og hvordan et slikt flertall utøver rollen som arbeidsgiver i stat og kommune.

Budsjetter har sine rammer. Det er en spenning mellom to typer legitim makt - folkevalgt og faglig. Arbeidsgiver – arbeidstaker-forholdet er ikke opphevd. Deler av offentlig virksomhet ter seg som profittforetak. Men likevel – finnes det en progressiv, ja sosialistisk arbeidsgiverpolitikk? Om Høyre-styrene bortover kastes, hva kan alternativet være? Her en six-pack:

1) *Jobbsikkerhet*/. Folk skal ikke sies opp. Lausarbeidet skal bygges ned. På dette premisset om trygghet må ansatte inviteres inn til å være med på fornuftige endringer og omstillinger. Det offentlige går foran – ikke sist – i kampen mot midlertidige stillinger.

2) *Bruk av kyndighe*/.«Den som har skoen på, veit hvor den trykker», heter det. De

ansatte sitter med formell kompetanse – men først og fremst med et fond av erfaring og kyndighet som altfor sjelden hentes ut.

3) *Kollektiv representasjon*. Offentlig ansatte hadde historisk en lang vei å gå før de fant fram til fagforeningen som det nødvendige effektive middelet for å fremme interessene sine. Individuelle henvendelser, petisjoner og profesjonsorganisering ble forsøkt først. For progressive politikere må det være sjølsagt at fagforeningene skal være representert i ulike fora, og også sjølsagt å lytte til fagforeningenes løsninger. Den typen individuelle kontrakter og individuelle målinger som skoleledere blir utsatt for (og finner seg i!) skulle være bannlyst.

Landsomfattende tariffavtaler er et vern mot at goder svekkes. For, hvis først én enhet innfører eksempelvis lang arbeidstid, blir det et argument som presser på at da kan også alle andre gjøre det.

4) *Demokrati* Trenden i dag går mot mer autoritære ordninger, mot en dyrking av management og ledernes antatt genialitet. Samtidig kreves underkasting, med trussel om sanksjoner, det være seg i skolen eller i politiet. En progressiv arbeidsgiverpolitikk skulle sette demokratiet fremst. Det betyr i) aksept og framhjelp av fagforeninger. Demokrati betyr ii) at i en revisjon av Tjenestemannsloven skulle fagforeningene vinne rett til representasjon i flere forhold. I dag er representasjon mest aktuelt i tilsettingsråd, uten at det er obligatorisk Demokrati kan iii) bety at adgang til å velge ledere kunne innføres. Hvis universitetene kan velge, hvorfor ikke en skole? Og endelig betyr demokrati iv) at varslere må vernes – ved lovgrunnlag som beskytter og klekkelig økonomisk kompensasjon hvis de straffes.

5) *Tariffpolitikk for likhet*. Over et visst inntektsnivå stiger ikke velferd og helse i et samfunn med økonomisk velstand, men med graden av økonomisk likhet, har Kate Pickett og Richard Williamson som nevnt vist. Det skulle bety en lønnspolitikk uten uanstendig høye lønninger, og et løfte for dem som står nederst. En kort stige er også et konkurransefortrinn for norske bedrifter. Og en slik norm styrkes ved at den følges i det offentlige.

6) *Rekruttering*. Det offentlige, en stor arbeidsgiver, må ta ansvar for at grupper som ikke lett får jobb, får muligheter. Ikke minst gjelder dette innvandrere og folk fra minoritetene.

En ny stat for alle – 2.

Minoritetenes situasjon minner oss også om at vi trenger å tenke gjennom hva en nasjonal stat er, hva slags Norge vi kan se for oss. Vi har altså tenkt at det vil være en nasjon Norge, at vi også i framtida kan snakke om et Norsk Tjenestemannslag.

Men duger de tradisjonelle ideene om hva en nasjon er i dagens sammensatte samfunn, i en verden med global migrasjon, der mange lever i flere land over tid. Det klassiske ”tyske” begrepet om en nasjon, som en enhet med felles historie, kultur og språk, ekskluderer nykommere. Det ”franske” begrepet om en politisk nasjon med en sekulær offentlighet, viser seg i praksis å være en kvasi-nøytralitet som favoriserer flertallet. Og en konsekvent flerkulturalisme som radikalt betoner forskjell mellom mennesker, neglisjerer hvordan samfunn kan skapes mellom ulike grupper. Ingen duger helt.

Et nytt, mer egnet begrep om hva en nasjon kunne innebære må selvsagt bygge på reelt eksisterende elementer. Men som på 1800-tallet trengs også en bevisst innsats, et program. Som arbeidsnavn for et slikt nasjonalt prosjekt har jeg foreslått *nasjon som samhold i mangfold*. Hva kunne det være?

1) Ett moment i en slik nasjon vil være likt med den politiske, at statens medlemmer er de individene som bor i staten. Fra den kulturelle nasjonsforståelsen kan, trass i motforestillinger, hentes tanken om at ikke bare individer, men også grupper, etniske, kulturelle og religiøse kollektiver, anerkjennes som del av nasjonen. Og at de flertallsnorske kulturene selvsagt er tunge, legitime komponenter i nasjonen.

2) Om nasjonen består av dem som til enhver tid er her, må nasjonen forstås som en prosess. Noen gamle elementer noen varer ved. Noen forsvinner, noen omdannes eller nyskapes på grunn av utvikling i området. Og noen kommer til både via impulser utenfra og med mennesker som flytter inn i området. Mye av det en i dag tenker på som norsk, som *er* norsk, fra Bibelen til industriteknologi, har blitt norsk og har kommet med innvandrere. Dette betyr ikke at en størrelse som ”det norske” ikke finnes, elementer kan ha lang levetid. Men nasjonen er foranderlig, den *er* blitt skapt og gjenskapt, og den *vil* i dag og framover bli skapt og gjenskapt med nye mennesker som kommer hit. Prosessen vil fortsette.

3) Det vil være tautrekking om hva nasjonen er og skal være,. I kanadisk tenking snakkes om at selve denne debatten er det båndet som binder en flerkulturell nasjon sammen.

4 Det er likevel behov for *noe* omforent innen nasjonen, noen delte kategorier. Det må rå enighet om hvordan en skal omgås med sin uenighet, enighet om prosedyrene, altså om det politiske demokratiet. Det trengs noen grunnprinsipper – at med rettigheter følger også plikter, som å delta politisk, å ta på seg verv, å betale skatt. Det trengs enighet om å beskytte mindretall mot overkjøring av flertallet og å beskytte individer for eksempel mot kjønnslemlestelse eller tvungne ekteskap.

5) Men trolig trengs noe mer enn denne ”tynne” politiske kjernen. Vi må ha et bilde

av samfunn som mer enn summen av enkeltstående individer. Rettigheter forutsetter et samfunn som kan gi rettigheter, og da må noen opprettholde dette samfunnet. Demokrati kan ses som deltaking, med forpliktelser til deltaking.

Hvordan kan en reell samfunnsmessig solidaritet utvikles? Lar en slik nasjonsmodell seg realisere?

1) Avgjørende er at alle har en reell andel i samfunnet, både prinsipielt, symbolsk – og sosialt og materielt. Å oppleve utestenging og sosial diskriminering, ikke minst fra arbeid, går i stikk motsatt lei. Deltaking forutsetter ressurser til å kunne delta. Jobb er oppgave nummer én.

2) Formell tilhørighet til et samfunn spiller en rolle. For å forhindre at det å leve i en transnasjonal virkelighet, betyr eksklusjon, bør ordningen med doble statsborgerskap overveies. Det trengs dessuten politisk representasjon og andel i makt, at alle grupper er subjekter, ikke objekter som andre håndterer. Deltaking krever forpliktelse.

3) Det vil være uenighet om hvor grensene skal trekkes mellom hva som skal tilhøre det felles offentlige området og hva som er privat eller for hver gruppe å bestemme. Men hvis samfunnets medlemmer makter å la det skje som formelle og uformelle forhandlinger, eller som en samtale, debatt, ja krangel om nødvendig, vil vi også skape samfunn og stat. Så lenge tauet i tautrekkingen mellom gruppene ikke slippes, er det også et bånd mellom mennesker.

4) Debatten vil skape konflikt, men en konflikt som opp til et punkt kan virke integrerende, slik det skjedde med de store folkebevegelsene på norsk 1800-tall.

5) Flere arenaer for samhandling trengs, sjøl om det ikke er et politisk mål at alle skal omgås like mye i alle livets sfærer. Hverdagens mange relasjoner binder folk sammen. En prosess mot økt inkludering, mot en ny nasjon, er i gang. Og arbeidslivet er den viktigste arenaen av alle. Og i dette scenariet vil du også se flere kulører hos tillitsvalgte og ansatte i NTL.

En ny stat – 3?

Det tredje og siste momentet jeg vil nevne i en framtidig velferdsstat, er tillit.

Norge har fra siste del av 1800-.tallet hatt relativt – relativt - liten avstand mellom stat og sivilt samfunn, mellom myndighetene og befolkningen. Dette gjelder også i dag. Bernt Aardal sier i en bok om demokratiet i Norge (fra 2014) at tilliten til politikere er høy – bare Danmark, Sveits og Nederland går foran, og når det gjelder tilliten til demokratiet er bare Sveits og Danmark foran.

Blant de trekkene som nevnes, er da:

1) I organiseringen er nok det offentlige fortsatt den som betaler, men tjenester kjøpes mer privat.

2) Videre går trenden vekk fra universelle ordninger til behovsprøving, som selges inn under nye kodeord som ”målretting, skreddersøm, treffsikkerhet” (AW,s. 138).

3) Et tredje trekk er at de som har råd, i økende grad kjøper seg ordninger for livets risikosituasjoner i tillegg til og utenom det offentlige. Selskaper skal ordne med pensjoner for ansatte i forsikringsselskaper, Den Norske Bank gikk nylig ut og tilbød helseforsikring???????????? (SJEKK)- Presset for privatskoler vil vende tilbake ved et eventuelt regjeringsskifte.

4) Velferdsstatens omfordelende virkning er svekket, dramatisk i Europa, merkbart også i Norge. Det er både flere fattige (sjekk) også blant mennesker som har en jobb, *working poor*, og økte inntektsforskjeller. For et par år siden var situasjonen slik at de fattigste 20 prosentene I Norge hadde kunnet doblet sin inntekt om de ti prosent rikeste hadde samme andel av inntektene som de hadde i 1995.

Ideologisk er det klart at velferdsstaten i allmennhet har stor støtte i Norge. I spørreundersøkelser sier folk at de ønsker en inkluderende velferdsstat, med høyt nivå på ytelsene, ja at de er villig til å betale mer i skatt for å sikre dette.

Men samtidig kan en registrere kritikk og angrep langs ulike linjer. La meg nevne noen. Som Anne Lise Seip påpeker, dukker det regelmessig opp en debatt om folks angivelige latskap hver gang det er økonomisk vanskelige tider. I mellomkrigstida kom beskyldninger om misbruk av fattighjelp, etter å ha vært vekke i mange år fram til 1920-krisa. Ja, fattigunderstøttetes stemmerett og valgbarhet ble angrepet, (SJEKK)I resesjonen som kom i første del av 70-tallet, bidro daværende sosialminister Højdahl til en debatt om trygdemisbruk. Og når er vi inne i en ny runde.

En sterk diskurs omkring økonomiske incentiver fortettet seg i daværende arbeids- og inkluderingsminister Hansens diktum om at folk nå måtte ”stå opp om morran” for å gå på arbeidstiltak. Diagnosen er at folk som ikke er i arbeid, men på trygd, har det for godt. Motspørsmålene vil jo være: Vil ikke kutting av støtte sende familier ut i stor fattigdom? Er det rett at folk ikke vil jobbe, at en normativ arbeidsetikk er svekket? Finnes det arbeid å gå til? Finnes det arbeid til vilkår som vi som samfunn skal synes er rimelig? Kan bedre forhold i arbeidslivet hente flere inn? Ja, kan gode trygder gjøre at arbeidslivet må skjerpe seg? Og kan arbeidstiltak tilbys ikke som en pisk for latsabber, men som en sjanse, en gulrot?

Utpekingen av klienten som ansvarlig, er uttrykk for en ny eller ny gammel individualiserende ideologi. Som Aksel Hatland har pekt på, er ”prinsippet fordeling etter innsats på frammarsj (fram)for omfordeling av inntekt gjennom velferdsordningene”. Sjanselighet framholdes foran resultatlighet (SS, s. 160)

Viser disse ideologiene til en *interessestruktur*? Ja, delvis, tror jeg, og med potensielt store implikasjoner for velferdsstaten. For det første er vi vitne til det som er kalt elitenes opprør, en sosial revansje fra toppen i samfunnet, at en del av dem har sagt opp samfunnskontrakten, trekker seg ut av samkvem og forpliktelser. Økonomiske landssvikere – eufemistisk kalt skatteflyktninger – er ett eksempel. Praksisen med å sende barn i eksklusive privatskoler er et annet. Åpenbart velstående selskaper og personer som er nullskatteyttere, er et tredje eksempel. Elitenes opprør representerer i seg sjøl et problem, jfr. hva en omfordeling kunne ha gitt.

Men enda viktigere er om eliten blir modell, om slike tenkemåter sprer seg i øvre og midlere middelklasse, om de begynner å telle på knappene. Som avskaffingen av privatskolene føre til en spiral oppover, kan en nå være inne i en motsatt spiral nedover. Da vil flere si noe slikt som at vi i prinsippet er for allmennskolen, men at de må sikre sine barn den beste skolegang, og når den koster, så er det ikke rimelig at vi skal bidra like mye til allmennskolen. Så risikerer vi at de som blir igjen i en skole i kvalitetsmessig tilbakegang, er barn til vanlige lønnstakere og innvandrere.

Svaret er jo å sørge for at skolen holder høy kvalitet. Men om vi overfører dette til for eksempel sjukehus, ser vi et dilemma: Skal trygdene dekke enhver behandling for alle? Uansett kostnader? Og hvis ikke alle kan undergå alle behandlinger, skal de som har penger, vises til private løsninger? Vil de i så fall unnsi sin støtte til et offentlig helsevesen? Som den danske professor Bent Greve har sagt, det er en ”risiko for at den offentlige velferd blir for de få. Velferd for de få kan risikere å bli dårlig velferd, samtidig som det kan påvirke velferdens legitimitet” (AW, s. 140)

Om det er slik at en betydelig del av middelklassen snevert kan tjene på skatteletter, og magrere offentlig velferd, finnes det en måte å få dem i tale? Kanskje, ved å appellere til deres opplyste egen interesse, ved at de ser at et egalitært samfunn skaper bedre sosiale forhold og trygghet, mindre anomali, mindre kriminalitet og vold. Det er ikke alle som synes at eksklusive boligområder med murer og vakter er framtidsdrømmen.

For å forstå hva som er i ferd med å skje, kan skje, må vi gå utover feltet velferdsstat i avgrenset forstand - inn i økonomi og politikk innenlands og globalt. Det sies jo ofte – som et argument mot omfattende og høye ytelser, at velferdsstaten er for dyr. La meg i parentes

bemerke at disse som så skriver, ikke synes å tvile på at de skal få *sine* behov dekket. Så penger finnes. Men når de ser en omfattende offentlig sektor, inkludert velferdsstaten som problem, viser dette til en realitet i dagens markedsøkonomi: Det er en mangel på lønnsomme investeringsobjekter, på utganger, samtidig er det en akkumulasjonstvang som resulterer i krise hvis det ikke er vekst. Finansspekulasjon på framtida, ekspansjon inn i nye markeder via krav om nedbygging av toll er to av svarene – å bevege seg inn i områder som tidligere var organisert offentlig, er et tredje. Da snakker vi om sektorer som har vært definert som del av velferdsstat, som bolig og energi, vi snakker om offentlige virksomheter som privatiseres helt eller delvis, som Statoil og Telenor, vi snakker om infrastruktur som vann, kollektivtransport og om det som noen vil si er velferdens kjerneområde – skole, helse, omsorg. Hva som kan skje, men for Norges del ligger i den andre enden av en skala, ser en i Hellas, der kutt, utvalg av offentlig virksomhet osv er del av en gigantisk omfordelingskamp mellom klassene, for finanskapital, mot den vanlige lønnstaker.

((Velferdsstaten bygde vesentlig på det den britiske sosialpolitikeren Richard Titmuss kalte *omfordelingsmodellen*, der alle er med, der det er fordeling etter behov, der likhet fremmes. Velferdsstaten har også innslag av *prestasjonsmodellen*, Titmuss' andre modell, med tildeling etter egen innsats, som i de arbeidsbaserte ytelsene. (ALS, s. 294) Kombinasjonen av prestasjonsmodellen med Titmuss' tredje form – *restmodellen* - svarer til sjølhjelpstaten, der ytelsene går til marginale grupper som ikke klarer å dekke sine behov i familien eller arbeidsmarkedet.)) Hvor bærer det så hen? Almissesamfunnet er ikke rundt hjørnet, skjønt stigningen i tallet også på innenlandske tiggere kan få en til å lure. Men det Gilbert kalte sjølhjelpstaten, en ny type sosialhjelpstat, er en mulighet. Tendensen er der, et strukturelt press fra å gå fra universell velferd til sjølhjelp. Men tendenser er ikke naturlover – utkommet avhenger av sosial og politisk mobilisering, av styrkeforholdet mellom ulike sosiale klasser og politiske allianser. Vi lever i interessante tider. Tidsskriftet Velferd lever med. Gratulerer med dagen.

Seip 294.

Richard Titmuss,

**1 –residualmodelle, restmodell –marginale grupper som ikke kløARER å dekke behov
veftkenb i familie eller arbeidsmarked**

Laissez faire – bare rest

Sosialhjelpstat – rest + prestasjonsmodell (forsikring)

Velferdsrettata opfordeling + prestasjon

'ikke rtil lanmisse, laissez faire

Selvhelpstate – tilbake til prestasjon + rett???

Fordi den har

makt og rår over bedrifters og ansattes skjebne. Fordi den, hjulpet av klakører i media, sprer ideologien om at penger skaper verdier, ikke arbeid. Fordi rikdomsopphopningen er vilt urettferdig, og utjamning vil gi velstand til flere. Fordi folk flest i meningsmålinger at den bør skattlegges. Fordi de rike må betale mest om alle vi med rimelige inntekter skal ville betale mer i skatt uten å føle oss som *suckers*. Fordi flere økonomiske landssvikere i overklassen velger å demonstrere, som reder John Fredriksen, at kapitalen kjenner intet fedreland, verken Norge eller Kypros. Fordi overklassen, gammelrik eller nyrik, gir kulturelle forbilder for andre til en uholdbar livsstil. Fordi disse folkene aktivt slåss for en type økonomi og samfunn som kolliderer med det vi veit om klima, miljø og verdens ressurser. – Da matvarekrise drev priser og aksjekurser for kunstgjødsel i været, sa direktør Thorleif Enger i gjødselprodusenten Yara, at nå måtte det være lov å være glad. Å se borgerskapet som motstander er avgjørende også fordi venstresida, de mange spredte folkelige bevegelsene, bare kan samles til et "vi" dersom de kan erkjenne en felles fiende. Og klarer vi ikke å se at skillelinjene går etter samfunnsklasse, vil de bli trukket for oss etter religion, etnisitet og nasjon.

nikløs

Almisse?

Ikkke riktige til Laissez faire, men til sosialhjelp???, sjøllhjelp???, kfr.,

forsikringsfinansiering

Etnisitet – SS – Baldwin s, 23

Noat til KK fra ss

-AW, s 98 nedkutting for de grupper som stpo svakest, so lettest kan manipuleres . – ikke der folkelig mostahnd, USA og GB , sykelønn

-dilemma: likhet vs. sikre middelklasseloyalitet, f.eks. medisin -kan ikke få alt, hvis ikke, vil da midde(overklassen kjøpe seg tillegg utover det offentlige ytelse) Valgfrihet???? Se Hatland, s, 176????

NB-hvis merf arbeidsbasert –hva da hvis det ikke er arbeid- Spania???

svakke området for privat kapital/sosial, makt,

Samfunnsytelse?? Jfr. A. Wahlgren ”utvidet” begrep, implisitt premisse, klassekompromiss

Aksel Hatland/Aksel Wæseth poensert . avskjefte fattigdom . 5, 4. mai 1923 , OVFERKOLEMLYG – POLITISK grunn til at det ikke skjerm, hjoder p.ress oppe

Overlever den norske modellen?

Samfunnsutvikling, arbeidsgiverendring og avsosialdemokratisering de siste 30 åra.

Bestilt tittel, skal prøve å levere.

Samfunnsutvikling

La meg begynne i mellomkrigstida. Ette kriser kom to kompromiss i 1935 – kriseforlik by/land, Hovedavtalke LO/NAF (Nå NHO). Etter 1945 kom en lang, relativt stabil periode. Dette var ”Gerhardsen- epoken” i norsk historie. Det var økonomisk vekst, av dette fulgte en tilnærmet full sysselsetting.

Dette politisk-sosiale regimet er for Norges del blitt kalt ”**den sosialdemokratiske orden**”, mer allment har en snakket om ”**organisert kapitalisme**” eller om ”**fordisme**” seinewre o,gså om **nordisk modell, norsk modell**. Veksten gjorde det mulig å øke inntekten både for kapital og arbeid. Det rådde en forholdsvis arbeidsfred, bygd på et kompromiss. Det var en form for maktbalanse, der eiersida nok stod sterkest, men begge sider ga og tok noe. Og staten gav en ramme, både ved å regulere arbeidslivet og ved å disponere store deler av produksjonsresultatet til en velferdsstat. Staten førte en viss regulerings- og kontrollpolitikk med markedstransaksjoner, med kapitalbevegelser og bankrente. Og også bruke stat til å slåpe netterspørtsel.

I det sosiale feltet utviklet velferdsstaten universelle ordninger. Ble en arbeidsløs, fantes nå en arbeidsløshetsstrygd. Både offentlige og bedret privat økonomi også for flertallet

gjorde at en krise i et hushold ikke umiddelbart førte til en prekær eksistens; marginene hadde økt.

Den nokså stabile perioden begynte å slå sprekker på 1970-tallet, men først fra 1980-tallet kan en trolig snakke om en ny fase. Avhengig av hvilket kjennetegn en vil vektlegge, kan den kalles en **informasjons- og tjenestekapitalisme**, en **etterfordistisk** fase, en overgang fra en sosialdemokratisk til en **liberal** orden, **nyliberalisme** en overgang fra en organisert til en desorganisert kapitalisme, **en globalisering**.

- i ettertid –kan se en kort fase med organisert kapitalisme, nåp tilbake til tiltandena la før 1914, likner mer dette enn slik det var under 40- 50-.60-tallets stabilitet.

- se på felt etter felt - først

Økonomi

1) I Nord har det vært en overgang **fra industrikapitalisme til det vi kan kalle en informasjons- og tjenestekapitalisme**. I Norge toppet industrisysselettinga seg i 1973. Sjølsagt er det fortsatt industri, som ikke minst gir viktige eksportinntekter, men som ikke er og neppe kan bli en hovedsysseletter mer. I stedet har vi fått en deling av yrkesbefolkningen. en del håndterer informasjon på ymse vis – det være seg tall i regnskap eller i IT eller bruk av språk i media eller undervisning. Andre gjør rutinejobber eller yter personlig tjenesteyting, i ei kasse på kjøpesenteret eller et sjukehjem.

3) **globaliseringer** – norsk ut, annen inn

Kjernen i dagens globale markedsøkonomi er de flernasjonale eller overnasjonale, transnasjonale konsernene- 50n av verdens 100 størfste enheter er stater, 50 er konserner., Sjøl om det er langt fra fri konkurranse, så er kampen om å overleve på markedet reell nok. Firmaene satser på å kutte kostnader. Idealet er en mager, arbeidsstokk, veien er *downsizing*, å kutte antall ansatte. Konsernene satser på å legge produksjon dit den er billigst, ofte i form av delprodukter som monteres et annet sted. Kapitalen blir *footloose*, eierne legger ned og flytter bedriftene hvis kostnadene blir for store. Verden blir en slags basar der landene byr fram hver sin billige arbeidskraft. Faren er da at en får det som er kalt et *race to the bottom*. Det er ikke lenger naturlige komparative fortrinn – tilgang på råvarer eller kraft - som gjelder, men hvor en politisk-sosialt kan gjøre arbeidskrafta billigst.

- 4) **Fra vareproduksjon til finansialisering** – voldsom vekst i finanskapital, langt mer enn det SOM DEKKER VARER OG TJENESTER, finansverdi 1980-åra 100% av verdens BNP – 2005 tredoblet i forhold til BNP

SPØRSMÅL TIL FAGBEVEGELSEN:

HVIS KAPITALEN ER GLOBALISERT, KAN DA ARBEIDERKLASSE, LØNNSTAKERE, FAGBEVEGELSES klare å organisere seg over landegrensene? Flere former .- global unions, konsernfaglig samarbeid, arbeidsråd i EU-bedrifter, solidaritetskasjoner etc. – men ikke gå utinn på det her

Spørsmål: Krisen i deres felt?

Men problemet er : Hva vil slå til . fortsatte nasjonale varuantevner av kapitalisme –ellers allmenn press fra verdensmarkedet??

Kommert tilbake til dette, men først:

Samfunnsutvikling II:

Sosiale forhold, klassemønstre

Industriarbeiderne – med kjerneproletariat i industrien som normalarbeidstaker.

Arbeidslivet og fagbevegelsen har sirklet rundt standardarbeideren, som realitet og som norm.

Han, oftest en mann, har hatt én arbeidsgiver, fast arbeid, på heltid, arbeid på én arbeidsplass, ikke sjelden livet ut. Den typiske normalarbeideren har vært en faglært industriarbeider i den lange, stabile, ”fordistiske” fasen i kapitalismen etter andre verdenskrig, med kollektive forhandlinger og rettigheter knyttet til arbeidet. Også statsansatte har hørt til her.

Industri som andel og total kulminerte i 1973.

To bevegelse vekke fra dette mønsteret:

Pdes - Utdanningsgruppene

Pdas - Serviceproletariat, prekært arbeid (30%) løsarbeidersamfunnet

Utdanningsgruppene

LO stod i sin tid fjernt fra disse . Men høyere utdanning .- høyskole, bachelor fra universitet, master – i dag op i 70% av kullene. Ikke bare masseutdanning, MEN nesten allmenn høyere utdanning. Det gamle elite-teget er vekk.

Men kan se en slags tredeling:

- i) Først – de som kommer til å tilhøre statselite//kapitaleiere, forvalgerer osv, egentlig medlemmer av borgefraselaget – typen forretningsadvokater- disse kan ikke nås av fagbevegelsen (sjøl om advokatfirmaer på ei fra håndverk til industri – opp i 100.120 ansatte – kan komme en indre deling, ikke alle kan bli partnere.
- ii) Så – tradisjonell utdanner middelklasse – av min type, universitet, lektorer, departmentsfolk etc. – offentlig sektor vs. privat i i)(og iii) Her avstandf til LO, noen ”individualistiske”, anfre inn i profesjonsforening – type Akademikertrje. Men mange også i for eksempel NTL, og ikke-Lo Utdanningsforebundet, Unio
- iii) Men også ny ”massarbeider” – bachelors . 3 år – Uklart hva den utdanningen fører til – 56% av USAs bachelor under 25 år uten jobb, før krisa. og i dag massarbeidsløshet blant ungdomt – ca. 50 % i Sør-Europa, kryper nordover.

SPØRSMÅL TIL FAGBEVEGELSE

Hvem vil en satse på? Hvordan nærme seg utdanningsgruppene? Spenninger mellom for eksempel lavtlønn prioritet og disse?

Fra proletariat til prekariat?

Fra situasjon med normalarbeider – fortsatt slik eller endring.

Vel, én sosial type som noen har ment var ”den nye arbeideren”, har mye vist seg å være et ideologisk blendverk: Bare én av ti arbeidstakere i 2002 hadde høy grad av sjølstendig arbeid, ofte hjemme, med stor kontroll over egen arbeidstid og etterspurt arbeidskraft på grunn av særlige kvalifikasjoner,

Men en annen type arbeidstaker har derimot vokst kraftig i antall. Ofte tenker en på deltidsansatte Hver fjerde arbeidstaker arbeider deltid, og tallet øker (Leif Moland i LO-aktuelt 5/2010). Norge er ett av landene med størst omfang på deltid. (((Mest utbredt er det i handel og restaurant, varehandel, men også i postverket og i pleie- og omsorgsyrkene. I kommunene har 60 prosent av kvinnene og 20 prosent av mennene deltid (KK 19/3 2010).)))

Deltid er bare ei side av en større helhet – at en voksende del av arbeidet foregår under marginale vilkår, på randen av eller , utafør vanlig marked, svart. På engelsk snakker de om *precarious work*, det usikre arbeidet – langs mange dimensjoner: Korttidskontrakter, midlertidig ansettelse (som i 2008 omfattet 13-14 prosent i primærnæringene, hotell og

restaurant og helsesektoren), videre sesongarbeid, bruk av ekstrahjelpere, vikarer som tilkalles, ansettelser via et byrå, *outsourcing*, underkontraktører med diffust arbeidsgiveransvar, prosjektansettelser, vikariater, periodevis ledighet, slengjobber (jfr. "dagsen" i arbeidsformidlingen), mangel på arbeidskontrakt og arbeid i grått eller svart arbeidsmarked for arbeidstakere uten oppholdspapirer. I sume: Slikt arbeid, gjerne kamuflert som "sjølstendige", i realiteten ekstra utbyttete, er standard i dørsalg, vanlig i reingjøring og telefonsalg. Usikkert – og for lite arbeid. Foruten regelrett arbeidsløshet finnes undersyssetting. I 2008, før finanskrisa, rapporterte 12 prosent av arbeidstakere mellom 25 og 55 år at de ønsket lengre arbeidstid.

Nå er ikke dette nytt. Under den tidlige kapitalismen var undersyssetting notorisk, jfr. det ideologiske begrepet *arbeidsgiver*. Men det har altså økt igjen. Virkningen er: Lav inntekt, ikke nok til å fø en familie, svakere opparbeiding av rettigheter, svakere tilknytning til arbeidsplassen, en plass på randen når beslutninger skal treffes, minsket kontroll over organisering av eget arbeid, mindre beskyttelse fra fagforeninger og myndigheter og usikkerhet for framtida,

Iblant snakkes om en todeling, med et A-lag med gode jobber og et B-lag med usikre. Men det er snarere en skala. Arbeid på randen har vært på innmarsj i nye sektorer, som tradisjonelt har sett seg som beskyttet – som forskning og universiteter. Midlertidige og deltidsarbeidende har økt; arbeidsopplegget hviler reelt på et stort innslag av "lausunger" (som de kalte seg i en aksjon). Også såkalte konsulengtre i blant finere ord for arbeidsløse. Også i de gamle "kjernearbeidernes" område, som verftene, øker innslag av leiefirmaer eller *outsourcing* eller at et firma leier ut deler av sin arbeidsstokk.

En drivkraft er svingninger i arbeidsmengde i løpet av et døgn. Men veksten skyldes mye konkurranse fra globaliserte markeder og økte profittkrav. Omfanget er økt i alle land i Nord; i Canada regnes en av tre arbeidstakere som *precarious*. I Norge kom i 2000 et eget arbeidsformidlingsbyrå spesialisert på dette markedet. Og dette arbeidet presser større deler av arbeidsstokker som har hatt sikre vilkår, som ved *outsourcing*.

En side ved dette er som nevntgr enkeltmannsforetak, sjølsysselsatte, arbeidende mennesker, -i ntlall 60% av norske bedrifter. Noen tedferer molt småkapitaliszyer, andfre mot de facto kamuflert lønnsarbiedewr . Ndg. de siuste: en oppgave for fagbedvekieslenm? eks skeuspiøller – merf proletør hv is fast jobb, minddfe mdg. Freelance, småjobber? Høyst ajtuelt i loands i sør, kanskje ikkke ignirere i Norge heller???

|Har trukket opp et bilde av en overgang fra standardarbeider/gjærbne industriarbeider over til på den ene siden – utdanningsgruppene – på den andre, prekariatet, de 30% i usikkert arbeid.

Rekruttytetrolimjg til disse klasseposisjonene?

En sak er mønstret, plassene de går inn? Men hvem fyller disse plassene?

”NY” arbeideklasse: kvinner, ungdom (burgerproletariat)P, innvandrere/arbeidsmigranter, også grått eller svart arbeidsmarked -. Papirløse, ekstremt svak posisjon, arbeidsgiver har full kontroll og begge endene – ikke for dem sjølke, legger press på de sjiktene i arbeideklassen som står svakst – svensk, nederlandsk Lo har åpnet for medlemskap, Oslo HK.

Servicesektoren ? veldig bra (Sveigew, USA, Canada, Belgia, Frankrike,

NB: FagBEVEKSLER BNNYGD OPP RUNDT FAST

Burde også ha sagt noe om bottrykkeskapet – men kommer tilbake ndg.

Arbeidsforholdendringer

SPØRSMÅL TIL FAGBEVEGELSEN

i) I dag - Fagbevegelsen, som ble bygd opp rundt normalarbeideren, må spørre: Treffer organisasjonsform, arbeidsmåter, krav og argumentasjon disse arbeiderne, **prekariatet** hjemme? Trengs nye former, som gjennomgående medlemskap? Også for arbeidsløse? Kan/vil fagbevegelsen organisere prekariatet? Jfr. ”koster mye ” å få organisert – mot at disse sektorene vokser - hvis ikke kan underminere egen posisjon. ”oplyst egen interesse” – se lengre enn nesa rekke.

iii) Hva med **innvandrere**/minoriteter? Hvordan håndtere rom, for kulturell forskjell og lønnsforskjell/klasseløst? Lo-kommissjonen . et lite gjennombrudd – 4.-5. rekruttingsbølger? –

iv) **Kjønn??** Sette særkrav?? Er det nå ok?

iv) Dessuten: Hvordan **bekjempe usikkerheten**? Avtaler? Regulere markedene? Spørsmålet er tatt opp internasjonalt. Faginternasjonale for metallarbeidere og offentlig ansatte har kjørt store kampanjer fra 2007. Men prekariatets strid er så vidt begynt.

Så neste oppgitte tema

II. Arbeidsgiverendring

60% av norske bedrifter er enkeltmannsforetak, sjølsysselsatte, arbeidende mennesker, Til dels outsourveft sjåfører, reinholdere, ande funksksjonet – dvs. ed facto som de ansatte, men kvasi-sjølstendige og avhengige –reelle arbeidssgviere kvitte seg med ansvar

Arbeidsgivere er jo så mangt; 21 prosent av arbeidstakere jobber i firmaer fra en til fire ansatte, 5-6 ansatte er middeltallet. På den andre sida har vi de norske avleggerne av de transnasjonale konsernene.

Det har liten oppmerksomhet om kapitalsida – både i presse, offentlig debatt, i fagbevegelse. Venstresida har på en måte glemt lekse om økonomien, Så det første jeg vil si , er at her kan det trengs mye mer grundige uundersørklser, ja forskninjg. Ikke komme bakpå, se hva som rører seg.

Når det gjelder endringer er jeg derfor e usikker. Men – jeg synes vi ser to trender. For det første at det ikke er en samlet arbeidsgiverfront. I noen bransjer er de ganske pågående og vil endre spilllets regler, i andre holder de tak i partssamarbeid, klassesamarbiid, .

- **Transport** og i det siste særlig **luftfart** er åpenbar her; både SAS, Norwegian og Ryanair.
- En annen bransjer er **IT**, der det i noen firmaer har vært vanskelig å få tariffavtale – blant annet veda t firmaet ikke gårt inn i arnei&ds giverorganisajson.
- I **varehandel** har det vært en blanding av org.rett, motstand –og forsøk på å løse opp arbeiffsorholdet via franchise.ordningen –slik at en lite eier klemmes melom leverandørkonsernet og noen ansatte. Endring av arbeidstidsbestennelser er i fokus.
- 'Ndg. **bygning** syns det å variere – men også såkalte seriøse firmaer øker jo nå voldsomtt tallet på innleide, mildertidige. Håndverksbedriftene har vel hatt interesse av mer ryddige forhold, men følger etter? .
- **verftene** i Møre oG Romsdal – 70% av arbeidskraft er innleid, dels fra selskapoer register i andre land. Uoversiktluge eier og leirfiorhold.
- **Olje**bransjen er vel preget av at lønna utggjør en såvdt liteh del av produksjinskostahder - og dessuteh gode profitter – slik at de ikke trenger/vil legge seg ut med arbeidsstokker som kan stanse produksjon – med stor daglige tap.

Når det gjelde *konsernene*, er vel en del avleggere med i NHO. Men flere har jo søkt å holde organixsering unna, mer ved lokking og ideologi , sosial konttoll – som i Ryanakir - enn

ved mange tilfeller av direkte fagforeningsknusing av etablerte foreninger.. Kanskje typisk at den bitresten striden har vært ved Bekken og Syrøms klesfabrikk, en noe mindre bedriftg-

. **Offentlige arbeidsgivere** har vel stort sett akseptert at folk er fagorganiserte. Men lærerlockouten i Danmark minner om at kommunene ikke er et mindre tødt felt..

Mht. **arbeidsgiverorganisasjonene** er både NHO og Virke blitt mer pågående. Dessuten synes NHO sentralt å være mer kampinnstilt enn deler av medlemsmassen. Også Virke og Spekter. En kan lure på de vil ha en revansj ved et regjeringsskifte. Kristin Skogen Lund, den nye NHO-sjefen, sa da hun begynte i september at formuesskatt skulle vekk, at det var bra at noen var svært rike, fordi disse har skapt verdier, at høye lederlønner var riktig, at hennes egen lønn på 3.1 millioner var riktig, at det var synd på ledere som ble kritisert for å ha høye lønner og goder, og samtidig sa hun at tida var kommet for vanlige lønnstakere til å vise moderasjon..

Det andre trekket - foruten den store variasjonen - er tendensen - i retning av å ville endre avtalet, **endre spilleregler**, nærme Norge til stadiene i andre land. Kan man i det minste se at arbeidsgiverne begynner å si opp det en kunne kalle samfunnskontrakten, trekker seg mer fra samarbeid - slik det jo har skjedd i Sverige, der arbeidsgivere har stått for til dels aggressive angrep, ingen "samförstånd". Lo-advokat Eibar Stueked sier i siste Lo-aktuelt (7-2013): "Arbeidsgiverne har i senere år reist mange saker der de brøt lovligheten av arbeidskmap. Jeg fornemmer i større grad enn før at NHO er på krigsstien". - at der er "aggressive"!

Et særs viktig spørsmål er - hvorfor er en slik ny offensiv fra arbeidsgiver: Hvorfor kommer den? Må forstå for å møte den riktig.

i) En første forklaring er rein overflate - at det skulle ha med personer og personligheter å gjøre - at Bratten i Spekter skulle være slik og så forklarer noe.

ii) Heller **ikke** er det en slags feil eller misforståelse, slik at de vil komme på beverdretanjer om de blir minnet på det rette eller får lutt skjenn. Så nå Los sekretærer snakker om at arbeidsforholdene er "**umusikalske**" - forusetter det jo at de egentlig vil spille samme melodi, men ikke får der til. Men er det samme melodi de vil spille. Kan skjelle heller "Fløy en lite blåfugl gjennom vindu"

iii) En forklaring med mer hold i er at det har skjedd et skifte i den rådende **mentaliteten og ideologien**. Norske arbeidsgivere har plukket opp nylibertals synspunkter i økonomisk politikk og management, troen på den sterke ledelse fra internasjonal litteratur; vi vil ikke være en sinke, vet du.

iv) Men grunnforklaringen tror jeg vi søker i økonomien. Den økonomiske internasjonaliseringen og konkurransen er ikke bare svada og påskudd til å ikke å ville betale, den er reell nok. I tillegg kommer bortfall av markeder nå i den økonomiske krise, ikke bare i Europa, men ikke minst i Kina, som har trukket norsk metallproduksjon og annet. (Kunne vært interessant å se på arbeidsgiverholdninger i utkonkurrerte og skjermte og hjemmemarked) Så vil det nok variere hvor mye direkte økonomisk tvang det er – og hvor mye de orienterer seg mot superprofitter – 15-20% - men det har jo også en slags rasjonale sett fra komsettes side – de setter dem i sjanse til å posisjonerer seg for framtida.

I tillegg – vi kunne trenge en skikkelig utfordring.

Men mitt syn er at et mye hardere klima vil meld seg også her. Troen på at olje + såkalt norsk modell skal holde oss unna, kan bli kostbar, om fagbevegelsen ikke har noe beredskap her.

OG NB- premisset for nordisk modell, klassestridighet – at det har vært vekst, at det har vært noe åpning på, relativt stabil fordeling +/- 70% til arbeid, 30% kapitalinntekter, Europa 70-60 til arbeid, 30-40 til kapital

- hvis ikke vekst – store spenninger, motsetninger inn i systemet

SPØRSMÅL TIL FAGBEVEGELSEN

- Finne ut hva som er arbeidernes strategier + hva ønsker de på, så å si.

- Hvis de er på vei ut av samarbeid, hva skal da fagbevegelsen svar? Apållere om å være med å diskutere, skjenne? – eller belagte seg mer på konfrontasjon?

Tredje punkt i oppgitt tekst:

III, Avsosialdemokratisering

Først noe om norsk modell: Som nevnt Litt etter hvilke dimensjoner som framheves, betegnes dette som nasjonal samling, nordisk modell, klassekompromiss, regulert kapitalisme, velferdsstat, fordisme eller sosialdemokratiets epoke. Ifølge myten er altså historiens dom avsagt; historien har nådd sitt toppunkt og mål, verdens beste samfunn. Herfra skal vi ikke noe sted hen, er budskapet.

Sammenliknet med en rovkapitalisme, som ikke bare finnes i Europa, er velferdsstaten en skanse å forsvare. Men som historieskrivning og som rettesnor for framtida fungerer fortellingen om den norske modellen mytisk.

Av tre grunner:

i) Først: Om vi går tilbake til de tidlige 1930-åra, da grunnlaget ble lagt, er klart at arbeiderbevegelsen ikke så samarbeidet, slik det kom til uttrykk i krisepolitikken og i Hovedavtalen av 1935, som en varig modell. Det var påtvunget, resultatet av en langvarig defensiv. Arbeidsløsheten hadde gjort at den tidligere offensive strategien om kamp for å øke makt på arbeidsplassene og over økonomien var underminert av den langvarige arbeidsløsheten. Og arbeiderbevegelsen så den gang ikke samarbeidet som noe endelig mål.

((Folk som Ole Colbjørnsen tenkte i en tofase-strategi. Først skulle økonomien bringes ut av krisa, gjennom statlige initiativer, finansiert gjennom underskuddsbudsjettering. Så forestilte både Arbeiderpartiet og LO seg at det skulle komme en neste fase. Ved "statskapitalisme" ovenfra, industrireisning og økte offentlige andeler av økonomien, og ved arbeiderkontroll nedenfra skulle samfunnet omdannes i retning av sosialisme.)) Sosialisme en gang i framtida.

ii) For det andre - Kompromisset på 1930-tallet var ikke et knefall for borgerskapet, fordi norsk arbeiderklasse stod *relativt* sterkt, som også bønder har gjort. Det var riktignom, ikke to likestilte parter som inngikk en slags kontrakt. Klassesamfunn og klassemakt var ikke opphevet. Myndigheten til å investere eller legge ned, og retten til "å lede og fordele arbeidet" hvilte fortsatt hos kapitalen, ikke hos lønnsarbeiderne. Formues- og inntektsforskjellene var fortsatt betydelige – og "modellen" har ikke hindret at disse på nytt har nådd dimensjoner som i det forrige hundreårets begynnelse. Men kapitalmakt har vært temperert av faglug makt.

iii) Norsk modell – så langt den har funnes - ikke på grunn av norsk demokratisk ånd el.l mystisk, men har hvilt på lønnstakermakt. hvis denne faller, er modellen bare et bånd om halsen på f agebevegelse, vil da hindre sjølstendig klasseaksjo..

iv) mye pga.-flaks – intyernasjonnal arbeided elng -imperaislikme

Må finne om at olja. Vil nå (peak oil), så går det nedover. Vil. Må komme en storstopr overgang fra høyenergi, fossilt brensel til asfndre energifoemer., Men ikke garantert "just transition", vil komme gigantisk kampe stor kamp om fordeling

Det farligste ved myten om den norske modellen som skjermet og evig er forestillingen om at "det kan ikke hende her", at Norge er så annerledes og skjermet. Men hvem skulle trodd at private postansatt i Tyskland skulle streike for å få selge arbeidskrafta si til halvparten av minstelønn? At en der ifølge Aftenposten kan få sparken for å ha ladet opp mobiltelefon på bedriftens strøm, eller for å ta et rundstykke som lå igjen etter et møte, ute å hysa spurt. Minne også, om hvordan megetvstreke fagbevegelser som den britiske og i nyere tid den svenske har mistet svært mange medlemmer. Ikke være sjøltilfredse.

Avsodialodemokraisering – som jeg har fått oppgitt som, emndkan forstås på to vis.

For det første – som en vei vekk fra sosialdemokrati mer i

Nyliberal retning

Nyliberalisme – forstås på mange vis. Riktigst tro jeg, er å se det som en spesiell politikk og ideologi – som er ett mulig svar på oppbruddet i økonomien – som globalisering et vv.

De er ikke mot statsinngrep, men disse skal leghge til rette for kapitalvirksomhet. Ellers inneholder politikkemn slikt som

- avregulering, frihandel, av kapitalbevegelsener

- påtvunget frihandel,

- privatisering,

- kommersialisering av tidligere offentlig organisert fedt,

nedbygging av offentlig sektor

– og edelgt svekking av kollektiver som yter motstand som fagforening og

også profesjoner – jfr. legeopprøret.

Ad privatisering og kommersialisering =

ANGEP PÅ VELFERDSSATT

Velferdsstat kan forstås både svært vidt – og inkludere for eksempel arbeidsmarked,

Hovedavtaler osv. Men en kan også se velferdsstat som mer begrenset – altså som en type

sosialpolitikk. De viktigste innslagen har da vært:

- 1) offentlig ansvar
- 2) universalisme – skal nå alle
- 3) skattefinansiert
- 4) en viss omfordeling – mest blant lønntakere.

Bevegelsene vekk fra disse prinsippene:

- 1) mer kjøp av private tjenester (lege,)
- 2) vekk fra universalisme – behovsprøving (kamouflert som målretting, skreddersøm, treffsikkerhet)
- 3) rike ordner seg utenom velferdsstat – eks. pensjon
- 4) SVAKERE OMFORDELING, flere fattig
- 5) Ideologi i eget ansvar, feil

NB- ideologi – ja. Men har også med økonomi å gjøre. Kapital søker utgang, felt for

ekspansjon – tidligere offentlig organiserte f.eks. skole, helse, sosial. – jfr. tjenester 2/3

i en OECD-økonomi

Den lange historien

I første omgang i Europa som helhet

Kan da bli følgende: Kapitalismens opphavsfasen var rådpog brutal. Situasjonen 1870-1914, da arbeiderbevegelsen slo seg fram likmer mer på i dag enn stabilt fordisme 1940-1960-tall. Høy andel eksport i økonomi, lavere organisering, stat som har trukket seg tilbake fra sosialt ansvar. Så –via krisene – kom en fase – stabil, kontrollert, organisert – fordisme, velferdsstat, regulering av internasjonal handel (Bretton Woods), men nå på full fart tilbake? En lang parentes før barbariet???

MEN OGSÅ AVSOSIALDEMOKRATISERING I BETYNDNING RADIKALISERING

Spørre: HVA NÅ?

Ett av mange dramatiske trekk ved den politisk-økonomiske situasjonen i Sør-Europa er at fagbevegelser har gått til kamp mot krisepolitikken til regjeringer de har ansett som "sin egen". Det sosialdemokratiske hegemoniet i europeisk fagbevegelse har hvilt på en byttehandel: Regjeringene har grepet inn med reguleringer og lovgivning som har gitt lønnsstakerne goder. Og fagbevegelsene har svart med tilbakeholdenhet, lav streikeaktivitet, oppslutning om den økonomiske politikken og politisk backing. Byttet har vært institusjonalisert gjennom samarbeidsordninger mellom parti og fagbevegelse og ved det som lett forskjønnet kalles "trepartssamarbeid", altså et korporativt arrangement mellom stat, kapital og fagbevegelse. Prisen har vært avstand mellom ledelse og grunnplan i mange fagbevegelser, en disiplinering av medlemmer og en svakere evne til sosial og politisk mobilisering. Et underliggende premiss har som nevnt vært økonomisk vekst, slik at det har vært mulig å øke lønnsinntekter uten å gripe inn kapitalens profitt.

Under finanskrisen i 2008 og den nye gjeldskrisen, som vi trolig bare har sett starten på, brister dette premisset. Byttehandelen settes på prøve, den implisitte avtalen sies opp, hele *dealen* reforhandles. Spillereglene har endret seg. Fra et positivt forhold mellom parti og fagbevegelse som håndterte konflikten mellom arbeid og kapital på en nasjonal arena med tillit og kompromiss, er forholdet blitt negativt. Partiene søker å svekke arbeidstakernes autonome makt og interesser for å fremme en trang 'nasjonal interesse' på verdensmarkedet. Under disse hendene ligger spørsmålet om hvordan fagbevegelsen plasserer seg i forhold til en lengre tids økonomisk globalisering og mer eller mindre nyliberale regimer.

Måten fagbevegelsen har svart på situasjonen, har variert. I Sverige har fagbevegelsen, trass i en formell atskilling i 1987, holdt fast ved et partisamarbeid. I Tyskland har fagforbundene valgt ulik kurs, fra å satse på å samarbeid med kapital for å bli vinner i global konkurranse, til å gå til venstre, slik danningen av partiet *Die Linke* var uttrykk for. I Storbritannia håper hovedstrømmen på et noe radikaliseret Labour, men mindre tendenser finnes til henholdsvis en apolitisk tradeunionisme og en mer *movement*-orientert rørsle. Frankrike har vært preget av fragmentering, og med en oppkomst av forbund til venstre for det tidligere kommunistiske CGT – som SUD –*Solidaires Unitaires Democratiques*.

Så hvor er så norsk fagbevegelse? Hvor bør den være?

Ser vi utover i verden, ser vi tre måter å møte utfordringene fra den globalisert kapitalen, tre typer fagbevegelse.

Business unionism er økonomisk orientert; den satser på et partnerskap med bedriftene. Den finnes i en vestlig variant, med klassesamarbeid nedenfra, som i Australia, og i en østlig mer autoritær variant, direkte statsstyrt som i Indonesia eller Kina eller indirekte som i Malaysia. Denne retninga søker å samarbeide med bedriftene om slikt som produktivitetsutvikling, å finne fram til salgbare nisjeprodukter osv. De satser på å være ansatt hos og støtte bedriftsvinnerne i den globale konkurransen, men da til gjengjeld få goder for dem som er ansatt.

Som krisepolitikk vil jo det være at bedriften må følge rein markedslogikk, som Ryanair og Norwegian.

Type to er en *politisk eller korporativ fagbevegelse*, som satser på å nå fram ved å samarbeide med myndigheter og lovgivning og regulering. Noen er tilknyttet et parti, andre ikke. De prioriterer arbeidet overfor ulike myndigheter, ILO, FN-komiteer, EU eller WTO. –

–De kan gå nasjonal tilpasning, sosialt partnerskap, om lag som tankene bak Tony Blairs 'tredje vei', Eller de kan søke tilpasning på internasjonalt plan, kosmopolitisk sosialdemokrati, slik den europeiske fagorganisasjonen ETUC satser på, med 'sosial dialog' og europeiske konsultative *work councils* i de store konsernene.

De kan også søke opposisjon i nasjonal ramme, gjenoppliving av det tradisjonelle sosialdemokratiske prosjektet, om lag den tendensen som ledervalget blant de svenske sosialdemokratene uttrykte,

Som krisepolitikk vil svaret her være, som fra finans- og statsminister: Det kan bli vanskelige tider, eksporten skranter. Derfor må vi trolig kutte i buidsjettene, reallønn kan ikke stige. Vi må belage oss på, mentalt innstøille oss på kutt og å senke velferd.

Den tredje typen er en *sosialt orientert fagbevegelse*, rettet inn på motstand, mot kapital, om nødvendig også mot staten. Én arbeidsform er kampanjer for andre. Havnearbeiderstreiker er kjent fra langt tilbake, også for å støtte sjøfolk.

Internasjonalt diskuteres nå muligheten for å utvikle en slik ny, sosial fagforeningsbevegelse, en "social movement unionism", ja en "global social unionism", Hva er det? En fagbevegelse som mener at det finnes motstandere. Som er aktiv, aktivistisk. Som tar opp temaer knyttet til arbeid, men også kan berøre livene våre som beboere og forbrukere, som samfunnsmedlemmer. Denne fagbevegelsen går ut over arbeidsplassen og rekker ut mot lokalsamfunnet. Den tenker i langvarige strategiske allianser. Derfor samarbeider denne typen fagbevegelse med andre bevegelser og organisasjoner. Den søker allianse med brukere og klienter. Den organiserer også dem som ikke er i heltids lønnsarbeid – de på deltid, arbeidsløse, på attføring, "sjølstendig arbeidende" som i realiteten kan være finere navn på undersysselsatte, som polske reingjørere i Norge i dag, gateselgere, de marginale. Den organiserer breitt av moralske grunner, men også av egen interesse, for at det ikke skapes et underproletariat. En slik faglig sosial rørsle har vært en politisk, demokratiserende kraft – i Brasil, Sør-Afrika og Sør-Korea.

En slik radikalisert politisk fagforeningsvirksomhet, opposisjonell og dessuten internasjonalistisk finnes i franske SUD, i venstreorienterte foreninger innen tyske IG Metall og Ver.di, i den britiske motstanden mot den konservativ-liberale regjeringens kutt i sosiale budsjetter.

Krisepolitisk vil den si at det skjer en storstilt kamp mellom ulike interesser. At det trenger beredskap for, er at det bærer mot strid.

Kanskje vil det gå slike også i Norge. Dere er med på avgøre det.

.....

Kris svar

Bevisstheten om at Norge kan rammes av den økonomiske krisa, er merkelig lav, også i arbeiderbevegelsen. Men situasjonen kan endres raskt. Det som i sosialdemokratisk retorikk kalles "den norske modellen" eller "den store samfunnskontrakten", har bare fungert på et premiss om vekst, at det har vært noe å dele, både til kapitalen og lønnsarbeidet. I svært mange europeiske land er kontrakten for lengst sagt opp. Krisa kan bli lang, og det svares forskjellig.

Det */nyliberale/* svaret har vært EUs politikk - en gigantisk omfordelingskamp, en klassekrig, for å la vanlig folk betale for å redde finansinstitusjonene. En firedel av BNP i G20-landa går til å holde liv i disse. EU krymper statsbudsjetter, kutter i sosiale og kulturelle formål, sier opp statsansatte, kutter lønna deres (i Latvia med 30 prosent), krever skolepenger, hever pensjonsalder og senker pensjoner, selger statsinstitusjoner og offentlig eiendom, selger offentlige tjenester (eksempelvis politibeskyttelse ved arrangementer i Hellas). EU sanksjoner er land som har brukt mer enn tre prosent over budsjettet eller med offentlig gjeld over 60 prosent av BNP. En aktiv stat blir da umulig.

Et standard */keynesiansk/* svarer om lag til det finansdepartementet under Kristin Halvorsen og Sigbjørn Johnsen har stått for. Målet har vært restabilisering av situasjonen før krise, ikke endring. Også EU har diskutert noen forslag, som avgift på finanstransaksjoner, aktivitetsavgift på lønnsutbetaling og overskudd og stabilitetsavgift på netto gjeld. Men forslagene er allerede vannet ut.

Noe mer offensivt er tiltak overfor bankene foreslått fra de nordiske venstrepartiene, inkludert norsk SV (Se KK 13/1 2012): Sterkere krav til kapitalbeholdning for å låne ut, transaksjonsavgift, juridisk skille mellom tradisjonell bankvirksomhet og spekulasjon (noe naivt?), offentlig regulering av salg av derivater, som nærmest er spekulasjoner om framtida, avledet av et verdipapir. Men som en ser, sikter også disse forslagene til stabilisering av systemet.

Et */venstrekeynesiansk/* svar ville inneholde en ambisjon om å endre maktforhold mellom offentlige, demokratiske organer og finanskapitalen, om å endre spillereglene slik at en ikke hver gang må gå tilbake til start. Når DnB fikk støtte under forrige krise, er det da rimelig at den skal ha milliardbeløp i fortjeneste, slik den hadde i 2011? En kunne vri skatt over på eiendom og formue, skjerpe skatteprogresjonen, krympe finanssektoren, forby de fleste typer derivater, innføre et offentlig rating-byrå. Bør en også velge å la spekulative banker gå konkurs? Jo, kan en mene, hvorfor skal vi lønnskakere betale for dem? Men konkurs rammer også andre. I Ecuador gjennomføres da gjeldstribunaler, et forslag Nord kanskje kunne lære fra Sør. De spør: Hva er */legitim/* gjeld, som bør betales? Hvilke */sosiale/* følger får det å (ikke) betale en gjeld? Problemet med å realisere en mer pågående keynesianisme er de historiske forutsetninger er endret; i en ekstremt globalisert økonomi vil økt etterspørsel for å stimulere, kunne "lekke ut".

Et */marxistisk/* svar er at dette er klassekamp. Det foregår en gigantisk kamp om fordeling. Dersom fagbevegelsen taper, kan en være tilbake til en situasjon som kan minne om 1870- 80-åra. Mobiliseringen må skje nedenfra. I tillegg vil det trolig være riktig å holde

på en statskapitalistisk linje. Hvor langt det er mulig å endre offentlig virksomhet, som er blitt til enkeltkapitaler, er ikke lett å si. Sosialdemokratiet har kjøpt teologien om ”profesjonelt eierskap”, at for eksempel Telenor for enhver pris må fungere som et privatkapitalistisk konsern (unntatt når de trenger statens hjelp!). En Giske har spunnet det garnet han nå sitter fast i. Men en kunne begynne med å sikre overordnet nasjonal demokratisk kontroll til naturressurser. Et annet naturlig krav ville være å ikke gi banker tilbake til private eiere hvis staten må inn og overta under en krise, og neste skritt er nasjonalisering.

Både et venstrekeynesiansk og et marxistisk svar forutsetter en klassekonstellasjon som */vil/* djup endring, og kan bære fram den nødvendige høye graden av sosial og politisk mobilisering. I dag er vi ikke der i Norge. Men i fagbevegelsen og i det som måtte finnes av en politisk venstreside, trengs som en start diskusjonen. En krise også i Norge */må/* jo ikke komme som julekvelden på kjerringa - særlig når vi veit at nye kvelder, nye kriser vil komme.